

C.Yəhyanın “Fərəh bazası” əsərinin bədii və semantik təhlili
Mansirova Şəhanə Zülfüqar qızı

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetin nəzdində

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kolleci

müəllim

Bakı, Azərbaycan

Xülasə. Təsviri sənətdə bədii əsər yalnız zahiri gözəlliyin və gerçəkliyin təsviri deyil, eyni zamanda insanın daxili aləmini, emosional vəziyyətini, təbiətlə münasibətini və fəlsəfi düşüncələrini ifadə edən mürəkkəb semiotik sistemdir. “Fərəh bazası” adlı əsər də bu baxımdan çoxqatlı məna strukturu ilə seçilir. Əsərdə qadın obrazı, balıq, ağac və kök sistemi, yaşıl bitki formaları, uğur böcəyi, meyvə, ornamental elementlər və yuxunu xatırladan qapalı göz motivləri vahid kompozisiya daxilində birləşdirilmişdir. Əsərin əsas semantik istiqaməti insan, təbiət, həyat, daxili harmoniya və fərəh anlayışlarının qarşılıqlı əlaqəsi üzərində qurulur.

Əsərdə realistik təsvirlərlə yanaşı, simvolik və dekorativ ifadə vasitələrinin sintezi müşahidə olunur. Kompozisiyanın dairəvi quruluşu həyatın dövrü xarakterini, bütövlüyü və davamlılığını xatırladır. Mərkəzdə yerləşdirilən qadın fiquru isə bu simvolik dünyanın əsas emosional daşıyıcısı kimi çıxış edir. Əsərin rəng həlli, xüsusilə mavi, yaşıl, torpaq və açıq bej tonlarının qarşılıqlı əlaqəsi, sakitlik, təbiilik, ümid və yenilənmə ideyalarını gücləndirir.

Açar sözlər: “Fərəh bazası”, təsviri sənət, semantika, simvol, qadın obrazı, balıq, ağac, təbiət, rəng, kompozisiya, fəlsəfi məna, dekorativlik.

Abstract. In fine art, an artwork is not merely a representation of external beauty and reality, but also a complex semiotic system that expresses the inner world of a person, emotional state, relationship with nature, and philosophical reflections. The artwork “Fareh Bazasi” is distinguished by its multilayered semantic structure in this respect. The female figure, fish, tree and root system, green plant forms, ladybug, fruit, ornamental elements, and closed-eye motifs reminiscent of sleep are combined within a unified composition. The main semantic direction of the artwork is based on the interrelationship between the concepts of human being, nature, life, inner harmony, and joy.

Alongside realistic representations, the artwork demonstrates a synthesis of symbolic and decorative means of expression. The circular structure of the composition evokes the cyclical nature of life, wholeness, and continuity. The female figure placed at the center serves as the main emotional carrier of this symbolic world. The color scheme of the artwork, particularly the interaction of blue, green, earthy, and light beige tones, reinforces the ideas of tranquility, naturalness, hope, and renewal.

Keywords: “Fareh Bazasi”, fine art, semantics, symbol, female figure, fish, tree, nature, color, composition, philosophical meaning, decorativeness.

Giriş

Müasir təsviri sənətdə əsərin məzmununun açılması yalnız onun süjetinin təsviri ilə məhdudlaşmır. Vizual obrazların arxasında dayanan simvolik mənaların, rənglərin psixoloji təsirinin, kompozisiya quruluşunun və ayrı-ayrı elementlərin qarşılıqlı əlaqəsinin araşdırılması əsərin semantik mahiyyətini müəyyənləşdirməyə imkan verir.

“Fərəh bazası” əsəri bu baxımdan maraqlı vizual struktura malikdir. İlk baxışdan əsərdə yuxu, təbiət və insan obrazlarının bir-birinə qarışdığı poetik məkan təsiri yaranır. Burada konkret hadisənin təsvirindən daha çox daxili vəziyyətin və mənəvi dünyanın ifadəsinə üstünlük verilir. Əsərin adı da onun məna istiqamətinin müəyyənləşdirilməsində mühüm açar rolunu oynayır. “Fərəh” sözü sevinc, ruh yüksəkliyi, daxili rahatlıq və mənəvi işıqlanma anlayışları ilə əlaqələndirilə bilər. Buna görə də əsərin vizual dili fərəhin yalnız zahiri sevinc deyil, insanın təbiətlə və öz daxili dünyası ilə harmoniyasından yaranan mənəvi vəziyyət kimi təqdim olunmasına imkan verir.

“Fərəh bazası” əsərinin kompozisiyası şaquli formatda qurulmuşdur. Əsərin əsas vizual sahəsi böyük, demək olar ki, dairəvi forma ilə əhatə olunur. Bu dairəvi quruluş kompozisiyanın bütün elementlərini vahid məkan daxilində birləşdirir.

Dairəvi forma təsviri sənətdə ən qədim və çoxmənalı formalardan biridir. O, başlanğıc və sonun birliyi, bütövlük, sonsuzluq, dövrən və həyatın davamlılığı kimi mənalar daşıya bilər. Əsərdə bu formanın istifadəsi təsadüfi dekorativ həll kimi deyil, kompozisiyanın semantik əsaslarından biri kimi qəbul edilə bilər. Dairəvi kontur insan fiqurunu, təbiət elementlərini və canlıları bir-birindən ayırmaq əvəzinə onları vahid həyat sisteminin hissələri kimi göstərir.

Kompozisiyanın sol hissəsində yerləşən qadın fiquru əsərin əsas obrazlarından biridir. Onun bədəninin və saçlarının istiqaməti kompozisiyanın ümumi axını ilə uyğunlaşır. Qadın obrazının gözlərinin qapalı olması sakitlik, düşüncə, yuxu və daxili aləmə yönəlmə təsiri yaradır. Beləliklə, obraz xarici dünyanı müşahidə edən insan deyil, öz daxili dünyasına çəkilən və həmin dünyada mənəvi rahatlıq tapan insan təsiri bağışlayır.

Qadın fiqurunun qarşısında yerləşdirilmiş mavi balıq kompozisiyanın ən diqqətçəkən rəng və semantik mərkəzlərindən biridir. Onun parlaq mavi rəngi əsərin ümumi sakit və torpaq tonlu koloriti fonunda xüsusilə seçilir. Bu səbəbdən balıq həm formal, həm də semantik baxımdan diqqətin yönəldiyi əsas elementlərdən birinə çevrilir.

Əsərdə qadın obrazı sadəcə insan fiquru kimi deyil, həyatın, zərifliyin və daxili aləmin simvolik ifadəsi kimi qəbul edilə bilər. Onun qapalı gözləri obrazın xarici reallıqdan müəyyən qədər uzaqlaşaraq daxili aləmə yönəldiyini göstərir.

Qadının başının aşağı əyilməsi və bədəninin yumşaq, axıcı formada təqdim olunması kompozisiyaya sakit və meditatif xarakter verir. Burada hərəkətdən çox sükut, dinamikadan çox daxili düşüncə ön plana çıxır.

Qadın obrazının saçları da ayrıca semantik əhəmiyyət daşıyır. Saçların dalğavari istiqamətdə uzanaraq kompozisiyanın digər elementlərinə keçməsi insanla təbiət arasında sərhədlərin yumşaldığını göstərir. Saçların kök, budaq və ya su axını təsiri yaratması insanın təbiətin ayrılmaz hissəsi olduğu fikrini gücləndirir.

Bu baxımdan qadın obrazı “təbiətdən ayrı insan” deyil, “təbiətin daxilində yaşayan insan” konsepsiyasını ifadə edir.

Əsərin ən güclü simvollarından biri mavi balıqdır. Balıq müxtəlif mədəniyyətlərdə su, həyat, bolluq, yenilənmə, hərəkət və mənəvi dərinliklə əlaqələndirilmişdir. Bu əsərdə də balığın istifadəsi su elementinin görünmədiyi halda onun semantik iştirakını təmin edir.

Balığın mavi rəngdə təqdim edilməsi xüsusilə əhəmiyyətlidir. Mavi rəng sakitlik, dərinlik, sükut və mənəvi təmizlik assosiasiyaları yaradır. Qadının açıq və sakit rəngli fiquru ilə mavi balığın qarşılıqlı əlaqəsi insanın daxili dünyası ilə həyat enerjisi arasında dialoq yaradır.

Balığın ağız hissəsinin və bədəninin istiqaməti kompozisiyada hərəkət hissini artırır. Qadın fiqurunun statik və sakit xarakterinə qarşı balıq daha canlı və dinamik obraz kimi çıxış edir. Beləliklə, əsərdə “sükut və hərəkət”, “daxili dünya və həyat”, “insan və təbiət” qarşılaşdırması meydana gəlir.

Balığın üzərindəki dekorativ naxışlar isə onun adi naturalistik canlı təsvirindən uzaqlaşaraq simvolik obyektə çevrilməsinə səbəb olur.

Əsərin aşağı hissəsində ağac köklərini xatırladan formalar diqqəti cəlb edir. Kök motivi təsviri sənətdə yaddaş, mənşə, nəsil, torpaqla bağlılıq və həyatın davamlılığı kimi mənalarla əlaqələndirilə bilər.

Əsərdə köklərin insan fiquruna yaxın yerləşməsi insanın mənəvi və bioloji baxımdan torpaqla əlaqəsini ifadə edən simvolik münasibət yaradır. Ağacın kökü yerin dərinliyinə doğru yayıldığı halda, insanın bədənini şaquli istiqamətdə yüksəlir. Bu qarşılıqlı istiqamət “yer və insan”, “keçmiş və gələcək”, “mənşə və inkişaf” münasibətlərini simvolik şəkildə ifadə edir.

Kök obrazının kompozisiyanın aşağı hissəsində yerləşdirilməsi də mənə baxımından əhəmiyyətlidir. Aşağı hissə burada “əsas”, “dayaq” və “mənşə” funksiyasını daşıyır. Bu baxımdan əsərin vizual strukturu yalnız estetik deyil, həm də fəlsəfi xarakter qazanır.

Əsərin sağ tərəfində yerləşdirilmiş uğur böcəyi kompozisiyanın kiçik ölçülü, lakin semantik baxımdan diqqətçəkən elementlərindəndir. Uğur böcəyi folklor və gündəlik mədəni təsəvvürlərdə uğur, xoşbəxtlik, qorunma və müsbət enerji ilə əlaqələndirilir.

Bu elementin əsərdəki mövqeyi təsadüfi görünür. Böyük qadın fiquru, balıq və ağac formaları ilə müqayisədə uğur böcəyi kiçikdir. Lakin məhz onun kiçikliyi həyatın böyük mənasının bəzən ən kiçik detallarda gizləndiyini göstərən metaforik mənə yarada bilər.

“Fərəh” anlayışı ilə uğur böcəyi arasında semantik yaxınlıq da mövcuddur. Fərəh yalnız böyük və möhtəşəm hadisələrdən yaranmır; təbiətdəki kiçik gözəlliklər, canlılıq və həyatın davam etməsi də insanda sevinc hissi yarada bilər.

Əsərin müxtəlif hissələrində yaşıl rəngdən istifadə olunması diqqəti cəlb edir. Yaşıl rəng təbiət, həyat, yenilənmə, böyümə və ümid anlayışlarını ifadə edən əsas rənglərdəndir.

Əsərdə yaşıl elementlər qadın fiqurunun, balığın və dairəvi kompozisiyanın ətrafında yerləşərək bütün təsvir sahəsini birləşdirir. Beləliklə, yaşıl rəng yalnız koloristik funksiya daşıyır, həm də əsərin semantik “bağlayıcısı” rolunu oynayır.

Yaşıl bitki formalarının dairəvi kompozisiya boyunca hərəkəti həyatın davamlılığını və təbiətin insanı əhatə edən canlı sistem olduğunu göstərir.

Əsərin koloriti əsasən sakit, yumşaq və torpaq çalarları üzərində qurulmuşdur. Bej, qəhvəyi, boz və açıq torpaq tonları kompozisiyanın ümumi fonunu təşkil edir. Bu rənglər əsərə sakit, nostalji və düşüncəli atmosfer verir. Əsas koloristik vurğu isə mavi balıq və yaşıl elementlər vasitəsilə yaradılır.

Mavi rəng əsərin emosional mərkəzini gücləndirir. Yaşıl rəng isə həyat və təbiət semantikasını daşıyır.

Əsərin yuxarı və sağ hissələrində müşahidə olunan ornamental formalar kompozisiyanın dekorativ xarakterini gücləndirir. Bu naxışlar konkret predmet təsvirindən daha çox ritm və faktura yaradır.

Ornamentlərin dairəvi formaya uyğun yerləşdirilməsi kompozisiyanın bütövlüyünü möhkəmləndirir. Onlar əsərin boşluqlarını doldurmaqla yanaşı, təsvirin mistik və poetik atmosferini də artırır.

Burada dekorativlik və simvolizm bir-birindən ayrılır. Ornamentlər təbiətdəki formaların şərtləşdirilmiş ifadəsi kimi qəbul oluna bilər.

Əsərdə səthin fakturasından geniş istifadə edildiyi görünür. Müxtəlif hissələrdə fırça izləri, səthin kobud və yumşaq keçidləri, dekorativ ləkələr və tekstural elementlər bir-birini tamamlayır.

Xüsusilə əsərin aşağı hissəsində faktura daha sıx xarakter daşıyır. Bu, kompozisiyanın yuxarı hissəsindəki yüngüllük ilə aşağı hissədəki ağırlıq arasında balans yaradır.

Faktura əsərin emosional təsirini də artırır. Səthin qeyri-bərabərliyi əsərə maddi və təbii xarakter verir. Bu xüsusiyyət əsərin “insan-təbiət” konsepsiyasına uyğun gəlir.

Əsərin semantik strukturunu bir neçə əsas səviyyədə təhlil etmək mümkündür.

Birinci səviyyə insandır. Qadın fiquru insanın daxili dünyasını, sakitliyini və mənəvi vəziyyətini ifadə edir.

İkinci səviyyə təbiətdir. Ağac, kök, bitki, balıq və uğur böcəyi təbiətin müxtəlif formalarını təmsil edir.

Üçüncü səviyyə həyat və hərəkətdir. Balıq, bitkilərin inkişaf istiqaməti və köklərin yayılması həyatın dinamikliyini ifadə edir.

Dördüncü səviyyə daxili fərh və harmoniyadır. Əsərin adı ilə vizual elementlər arasında yaranan əlaqə göstərir ki, fərh burada yalnız emosional sevinc deyil, insanın öz daxili dünyasında və təbiətlə münasibətində əldə etdiyi harmoniya kimi şərh edilə bilər.

“Fərh bazası” əsərində insan və təbiət qarşı-qarşıya qoyulmur. Əksinə, onlar vahid sistemin iki komponenti kimi təqdim edilir. Qadın fiqurunun təbiət elementləri ilə sıx vizual əlaqəsi insanın təbiətdən ayrılmazlığını göstərir.

Əsərdəki dairəvi kompozisiya da bu ideyanı gücləndirir. İnsan, heyvan, bitki və torpaq eyni kompozisiya məkanında birləşir. Beləliklə, əsərin fəlsəfi məğzi “həyatın bütün formalarının qarşılıqlı əlaqəsi” ideyası üzərində qurulur.

Qadının qapalı gözləri isə bu fəlsəfəni daxili müstəviyə keçirir. İnsan dünyanı yalnız gözlə müşahidə etməklə deyil, daxili duyğu və yaddaş vasitəsilə də dərk edir. Bu baxımdan əsərdə xarici reallıqdan daha çox daxili reallığın təsviri ön plana çıxır.

Nəticə

“Fərh bazası” əsəri insanın daxili dünyası ilə təbiətin harmoniyasını simvolik və dekorativ obrazlar vasitəsilə ifadə edən çoxqatlı bədii kompozisiya kimi qiymətləndirilə bilər. Əsərdə qadın obrazı, balıq, ağac kökləri, yaşıl bitki formaları və uğur böcəyi bir-birindən təcrid olunmuş təsvir elementləri deyil, vahid məna sisteminin komponentləridir.

Əsərin əsas ideyası insanın təbiətdən ayrı mövcud olmadığını və daxili rahatlığın ətraf aləmlə harmonik münasibətdən qaynaqlandığını göstərir. Qadının qapalı gözləri daxili dünyaya, mavi balıq həyatın hərəkətinə və dərinliyinə, ağac kökləri mənşəyə və davamlılığa, yaşıl rəng isə yenilənməyə işarə edən simvolik göstəricilər kimi çıxış edir.

Əsərin semantik baxımdan ən mühüm xüsusiyyəti onun müxtəlif simvolları vahid kompozisiya daxilində birləşdirməsidir. Burada insan, heyvan, bitki və torpaq arasında sərhədlər şərtləşdirilir və bütün canlıların vahid həyat sisteminin hissələri olduğu fikri meydana çıxır.

Nəticə etibarilə, “Fərəh bazası” əsərində fərəh anlayışı sadəcə sevinc hissi kimi deyil, insanın öz daxili dünyası, təbiət və həyatla harmoniyaya gəlməsi nəticəsində yaranan mənəvi bütövlük kimi təqdim olunur. Əsərin poetik və simvolik dili tamaşaçıya konkret bir hadisəni deyil, hissi və düşüncəni yaşatmağa yönəlmişdir. Bu xüsusiyyət əsəri yalnız dekorativ kompozisiya deyil, həm də insanın varoluşu, təbiətlə bağlılığı və mənəvi rahatlığı haqqında düşünməyə sövq edən fəlsəfi-bədii nümunə kimi dəyərləndirməyə imkan verir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan rəngkarlığı anatologiyası. Bakı: Mega 2007.
2. Elmira Şaxtaxtinskaya. Kitab – albom (Mətnin müəllifi G. Qacar, tərtibçilər T. Qorçu və A. Sadıqzadə), (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində), Bakı, 2001
3. Ə.Verdiyev. Dəzgah rəngkarlığı. Bakı, 1988.
4. Əfəndiyev.R., Kərimov.K., Rzayev.N., Həbibov.N. Azərbaycan incəsənəti : Monoqrafiya. Bakı: İşıq, 1992
5. Əliyev.Z .M.M.Nəvvabın rənglər aləmi. Bakı, 1996
6. İ. Anar. Rəssam Sakit Məmmədov. Globe, 2019.
7. R.Əfəndi. Azərbaycan incəsənəti. Bakı, 2001.
8. R.Əfəndiyev. Azərbaycan incəsənəti. Bakı, 1992